

ÖDEMELER DENGESİ VE CARİ AÇIK: TÜRKİYE’DE 2014-2016 YILLARI ARASINDA CARİ AÇIK VE PETROL FİYATLARI ETKİLEŞİMİ

Güliden KADOOĞLU AYDIN*

Geliş Tarihi: 12.11.2017

Kabul Tarihi: 24.12.2017

ÖZET

Türkiye’de cari açık sebepleri en çok enerji ithalatından kaynaklanmaktadır. Ülkemizin özellikle enerji kaynaklarında büyük ölçüde dışa bağımlı oluşu cari açık dengesini önemli derecede olumsuz etkilemektedir. Türkiye enerji ithalatında en çok petrol alımlarında dışa bağımlıdır. Bu sebepten dolayı da cari açık dengesi ve petrol fiyatları arasında önemi azımsanamayacak bir ilişki mevcuttur. Petrol fiyatlarında meydana gelen artış azalışlar cari açığı doğrudan etkilediği için ekonomik boyutta Türkiye’nin karşılaşılabileceği olumsuz yansımaları azami seviyeye indirmek için alternatif yollara başvurmak gerekmektedir. Bunun için de enerji kaynakları aramaları arttırılmalı ve daha fazla kaynak arayışları içerisine girilmelidir.

Çalışmamız da öncelikle ödemeler dengesi ve cari açık konuları ele alınmış, cari açık nedenlerinin en büyük kısmını oluşturan enerji ithalatı konusuna değinilmiştir. Ülkemiz petrol ihtiyacının yaklaşık %90’lık bir kısmını dışarıdan almaktadır ve bu sebepten dolayı da cari açık dengesini doğrudan ve ciddi bir şekilde etkilemektedir. Buna istinaden ülkemizdeki petrol fiyatları ve cari açığı 2014-2016(Kasım ayına kadar) yılları arası SPSS programı ile analiz edilmiştir. Yapmış olduğumuz analiz sonucuna göre değişkenler arasında 0,679 değeri ile en güçlü ilişkiye 2014 yılı sahipken, R^2 değerinin 0,112 ile 2015 yılının en zayıf ilişkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Ödemeler Dengesi, Cari Açık, Enerji, Petrol, Petrol Fiyatları.

* Doktora öğrencisi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, vkadooglu@gmail.com

Balance Of Payments And Current Account Deficit: 2014-2016 Between The Current Year In Turkey On Oil Prices And Interaction

ABSTRACT

The current account deficit in Turkey is mostly due to energy imports. The fact that our country is largely out sourced, especially in energy resources, negatively affects the current account deficit. Turkey is largely dependent on oil imports for its energy imports. Because of this reason, there is an important relation between current account deficit and oil prices. As the increase in oil prices has a direct impact on the current deficit, it is necessary to resort to alternative ways to bring the negative reflections that Turkey may face in the economic dimension to the maximum level. For this, energy sources calls must be increased and more resources sought.

In our work, firstly the balances of payment and current account deficits were discussed and the issue of energy importation which constitutes the biggest part of current account deficit reasons was mentioned. Our country is receiving about 90% of its oil needs from the outside and it directly and seriously affects the current account deficit balance. In light of this, the oil prices in our country and the current deficit have been analyzed by the SPSS program between 2014-2016 (until November). According to the analysis results we have made, we can say that the strongest correlation with 0,679 values is 2014 and R2 has the weakest correlation between 0.112 and 2015.

Keywords: Balance of Payments, Current Account Deficit, Energy, Oil, Oil Prices.

GİRİŞ

Ödemeler dengesi (bilançosu) ve açıklarının finansmanı gerçekte yeni bir olgu değildir. Geçmişten günümüze kadar bankalar açık veren ülkelerde bulunan müşterilerine kredi sağlamak ve böylece açıklarının finansmanına katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle, sermaye hareketleri dengesi bakiyesinin, cari işlemler hesabı bakiyesine göre çok farklı bir görünüm sergilediği görülmektedir. Bu durum, açık veren ülkelerin açıklarını kapatmak için sermaye ithal ederken, fazla veren ülkelerin ise fazlalarını dağıtmak için sermaye ihraç ettiklerini göstermektedir. Bugünkü durumla, geleneksel durum arasındaki fark, sermaye akımındaki olağanüstü genişlikten ve bankalardaki çarpıcı yayılmadan ileri gelmektedir (Uludağ ve Arıcan, 2003; 184).

Tarihsel süreç içinde toplumlar çeşitli faaliyetlerle bu dengenin sağlanması için çalışmışlardır. Örneğin merkantilistlerin ticaret ve sanayileşme ile bu amaca ulaşmaya çalıştıklarını görüyoruz. Merkantilizm, 16. ve 17. yüzyıllarla 18. yüzyılın başında ticaret yapan ulusların büyük bir kısmında uygulanan iktisat politikasıdır. Bu politikanın ana amacı, ihracatı teşvik yoluyla altın birikimini sağlamak ve ulusun servetini ve gücünü artırmaktır.

Merkantilistler ödemeler bilançosu fikrini geliştirerek ihracatın ithalatı karşıladıktan sonra bir fazlalık vermesini ve ülkeye değerli maden sağlanmasını amaçlamışlardır. Bunun için, merkantilist programın bir parçası olarak hükümetler, ihraç endüstrilerinde büyük yatırımların yapılmasını teşvik etmişler, içte üretilebilecek malların ithalini kısmak için yüksek gümrük duvarları kurmuşlar, yerli endüstri tarafından kullanılacak yerli hammaddelerin ihracatını yasaklamışlar, nitelikli işçilerin göç etmesine engel olmuşlar, nitelikli işçilerin yurt dışından ülkeye

demeler Dengesi ve Cari Açık: Türkiye’de 2014-2016 Yılları Arasında
Cari Açık ve Petrol Fiyatları Etkileşimi

gelmesini teşvik etmişler ve değerli madenlerin yabancılara satılmasını yasaklamışlardır (Seyidoğlu, 2003; 56).

Son yıllarda Türkiye’nin en önemli ekonomik sorunu, yüksek cari işlemler açığıdır. Makroekonomik dengelerin korunması ve istikrarlı ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için, cari açığın kontrol altına alınması gerekmektedir. Türkiye enerji ihtiyacının büyük bir bölümünü ithalat yoluyla karşılamaktadır. Son yıllarda enerji fiyatlarının artmasının da etkisiyle, enerji ithalatı, cari acık içinde önemli bir yer tutmaktadır. (Ger, 2013; 217) Türkiye’nin büyük miktardaki enerji ithalatının arkasında, son yıllarda elektrik üretiminde petrol ve doğalgaz kullanımına ağırlık verilmesi vardır (Ger, 2013; 218)

1. ÖDEMELER BİLANÇOSUNUN TANIMI ve ÖNEMİ

demeler bilançosu belli bir dönemde yurt içindeki yerleşiklerce yurt dışı yerleşik ekonomik birimler arasındaki mal, hizmet ile sermaye ve finans hareketlerini gösteren analitik bir tablodur (Gök, 2008; 17)

demeler dengesi tablosu tüm ülkeler açısından önemlidir ve önemini arttıran çeşitli faktörler vardır. Bunlardan *birincisi*; demeler dengesi, bir ülke parasının arz ve talebi ile ilgili ayrıntılı bilgi sağlar. Örneğin, eğer bir ülke, ihraç ettiğinden daha fazlasını ithal ederse (diğer Őeyler sabit kalmak kaydıyla) döviz piyasasında ulusal para arzının, talebini geçme ihtimali vardır. Bu durumda ülkenin parası diğer paralar karşısında değer kaybı baskısı altına girebilir. Tersii durumda ülke ithal ettiğinden daha fazla ihraç ederse, o zaman para birimi değer kazanabilir (Yalçıner, 2008; 127-128).

İkincisi, bir ülkenin demeler dengesi verileri, o ülkenin bir iş ortağı olarak dünyanın geri kalanıyla olan iş potansiyeline işaret edebilir. Eğer bir

ülke önemli ödemeler dengesi zorluklarıyla boğuşuyorsa, o ülke dış dünyadan olan ithalatını arttıramayabilir. Onun yerine ülke ithalatı kısıtlamak için önlemler alınmasını teşvik ediyor ve ödemeler dengesi durumunu iyileştirebilmek için sermaye akışını engelliyor olabilir. Öte yandan, önemli derecede ödemeler dengesi fazlası yaşayan bir ülke daha çok, ithalatını arttırmaya, yabancı girişimciler için piyasa imkânları yaratmaya ve daha az olarak da döviz kuru kısıtlamaları teşvik etmeye eğilimlidir (Yalçiner, 2008; 128). *Üçüncüsü*, ödemeler dengesi verileri, uluslararası ekonomik rekabet ortamında ülkenin performansını değerlendirmek için kullanılabilir. Örneğin bir ülke yıldan yıla ticari açık veriyorsa, bu ülke endüstrisinin uluslararası rekabetten yoksun olduğuna işaret olabilir (Yalçiner, 2008; 128).

Bir ülkenin bir yıl içinde dış dünya ile karşılıklı olarak yapmış olduğu bütün ödemelerin kaydedildiği cetvele (tabloya) dış ödemeler dengesi (tediye bilançosu) denir. Ödemeler dengesi, bir ülkenin uluslararası ekonomik ilişkilerinin hepsini topluca ortaya koyduğu için çok önemli ve yararlı bir kavramdır. Gerçekten, bir ülkenin dış ilişkilerinin ne durumda olduğunu en iyi dış ödemeler dengesinden izleyebiliriz (Aren, 1984; 155).

Temel dengesizlik uluslararası ticarete meydana gelen kaymalar, teknolojik ilerlemeler ve tüketici tercihlerinde meydana gelen değişmeler sonucu ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüğünün kaybolması, uluslararası ticareti engelleyici ve ulusal üretim sektörlerini koruyucu önlemler nedeniyle ortaya çıkabileceği gibi, enflasyon ve ona bağlı olarak ulusal paranın aşırı değerlenmesi sonucunda meydana gelebilir (Saatçioğlu, 2005; 5).

Ödemeler bilançosu denkleğinin sağlanması için, cari işlemler bilançosundaki bir açığın sermaye bilançosundaki bir fazlalıkla karşılanması gerekir. Burada denge koşulu, resmi rezerv değişimlerinin sıfır olması

demeler Dengesi ve Cari Açık: Tkiye’de 2014-2016 Yılları Arasında
Cari Açık ve Petrol Fiyatları Etkileşimi

anlamına gelir ve dış denge şu şekilde yazılır: demeler bilançosu aşağıdaki şekilde sınıflandırılmakta ve 4 ana hesap kaleminden oluşmaktadır.

$$\text{demeler Dengesi} = \text{Cari işlemler bilançosu açığı (fazlası)} + \text{Sermaye bilançosu fazlası (açığı)} = 0$$

- 1- Cari İşlemler Hesabı
- 2- Sermaye Hareketleri Hesabı
- 3- Rezerv Hareketleri
- 4- Net Hata ve Noksan

1.1. CARİ İŞLEMLER HESABI

demeler dengesinin ilk hesap grubu olan ‘‘cari işlemler hesabı’’, net hata ve noksan kalemi göz ardı edilerek düşünüldüğünde, Merkez Bankası’nın muhabir hareketlerini gösteren döviz rezervlerindeki değişimin de dhil olduğu sermaye ve finans hareketleri dengesine mutlak değer cinsinden eşittir. Cari işlemler hesabı açık verdiğinde ülke, yurt dışında kazandığı paradan daha fazlasını, yurt dışına göndermiş demektir. Dolayısıyla oluşturulan açık, dışarıdan borçlanılarak veya yurt içi varlıkların satılması suretiyle kapanır. Bunun tersi durumda da, yani cari işlemler hesabı fazla verdiğinde yurtiçi yerleşiklerce yurt dışına sermaye transferi gerçekleştirilir (Gök, 2008; 23). Sonuç olarak cari işlemler hesabı bir ekonomide, yurtiçi yerleşikler ile yurtdışı yerleşikler arasındaki mal ve hizmet akımları, faktör gelir ve giderleri ile karşılıksız transferlerin izlendiği hesaptır.

Cari denge dış dünya ile olan ilişkiler açısından son derece önemli bir kavramdır; zira cari fazla veren ülkenin dış varlıkları, cari işlemler açığı veren bir ülkenin ise dış yükümlülükleri artıyor demektir. Dış varlık ya da yükümlülüklerde meydana gelen bu değişimler doğrudan yabancı sermaye yatırımı, portföy yatırımı veya da dış borçlanma ile karşılanır (Başbolat, 2010; 7).

Cari işlemler hesabı, dört alt hesap grubundan oluşur. Bunlar,

1- CARI İŞLEMLER HESABI

- A- DIŞ TİCARET DENGESİ HESABI
- B- HİZMETLER DENGESİ HESABI
- C- GELİR DENGESİ HESABI
- D- CARI TRANSFERLER HESABI

1.1.1. Dış Ticaret Dengesi Hesabı

Bir ülkede gerçekleşen mal hareketleri sonucu, yurtdışına satılan malların parasal olarak taşıdıkları değer ihracatı gösterirken, yurtdışından alınan mallara yapılan ödemeler ise ithalatı göstermektedir.

Mal Ticareti ödemeler bilançosunda çok önemli bir bölümü oluşturmaktadır. Çünkü genellikle ülkeler arasında farklılıklar olmasına rağmen ödemeler bilançosunun üçte birlik ve bazen de neredeyse yarısı kadar bir kısmını mal ticareti oluşturmaktadır. Ülkelerin gerçekleştirmiş oldukları ihracat ile ithalat arasındaki fark, dış ticaret dengesini (balance of trade) göstermektedir ve de dış ticaret dengesinin öneminden dolayı bu durum çoğu zaman ödemeler dengesi ile karıştırılmaktadır. Ödemeler dengesi bir ülkenin dış âlemlerle olan gelir gider ilişkilerini göstermekteyken,

demeler Dengesi ve Cari Açık: Tkiye’de 2014-2016 Yılları Arasında
Cari Açık ve Petrol Fiyatları Etkileşimi

dış ticaret bilançosu sadece ihracat ile ithalat arasındaki farkı ifade etmektedir (Dinler, 2000; 486).

İthalat; mal ithalatı döviz gideri doğuran bir kalem olmasından dolayı cari işlemler bilançosunun borçlu tarafında kayıt edilmektedir. Çünkü yabancı ÷lkeye bir alacak hakkı yaratmış olur ve döviz ödemesi gerektirdiğinden bilançoğa (-) olarak kaydedilir.

İhracat; mal ihracatından kaynaklanan işlemler ise ÷lkeye döviz kazandırıcı bir etki yapar ve bu sebepten dolayı ÷lke sakinleri üzerinde parasal alacak hakkı doğurduğundan cari işlemler bilançosunun alacaklı tarafına yazılır. Bu seferde yabancı ÷lkelerden bir alacak hakkı yarattığı için bilançoğa (+) olarak kaydedilir.

1.1.2. Hizmetler Dengesi Hesabı

Ülkenin hizmet ithali ve ihracından kaynaklanan ödeme akımları da cari işlemler bilançosunun hizmetler bölümünde yer alır. Hizmet ithal ve ihracatına “Görünmez Ticaret” (Invisible Trade) de denir.

1.1.3. Gelir Dengesi Hesabı

Gelir dengesi hesabı çalışan ücretleri, doğrudan yatırım, portföy yatırımları ve diğer yatırımlardan elde edilen gelir ve ödenen tutarları kapsamaktadır. Yatırım geliri hesabı; yurtiçindeki yabancı sermaye şirketlerinin faaliyetlerinden kazanıp yurt dışına transfer ettikleri karlar, ÷lkedeki uzun ve kısa süreli sermaye yatırımlarının geliri olarak (faiz ve temettü) dışarıya gönderilen paralar ve resmi dış borç faizleri bu grupta yer alır. Yurtdışı işçi gelirleri ise; yurtdışında çalışan işçilerin anayurda gönderdikleri paralar da emek hizmetleri ihraç etmenin karşılığıdır.

Dolayısıyla işçi gelirleri alacaklı işlem olarak cari işlemlerin hizmetler hesabı bölümünde gösterilirler (Ağaslan, 2008; 7).

1.1.4. Cari Transferler Hesabı

Cari Transferler hesabı işçi gelirleri ve resmi transferlerden oluşmaktadır. Ekonomiye mal, hizmet ya da para girişi gerçekleştiği halde, bu girişler karşılığında kaynak transferi yapılmayan transferleri içermektedir. Bu kalemin sektörlere göre dağılımı; Genel Hükümet (hibe, vb.), Diğer Sektörler (işçi havaleleri ve diğer transferler) şeklinde yapılmaktadır (TCMB, 2005; 6). Cari Transferler Hesabı, “Genel Hükümet” ve “Diğer Sektörler” kalemlerinden oluşmaktadır.

1.2. SERMAYE HESAPLARI VE FİNANS HESAPLARI

Uluslararası ekonomik işlemlerin öteki grubunu da sermaye ithali ve ihracı oluşturur. Sermaye işlemleri, genelde bir ülkede yerleşik kişi ve kuruluşların yabancı bir ülkede yaptıkları fiziki yatırımlarla (üretim tesisleri, bina, arazi vs.), sınır ötesine aktarılan mali fonlardan (yabancı tahvil, hisse senedi, hazine bonusu, vs. alım satımı, yabancı ülke bankalarında vadeli hesap açtırılması gibi) oluşur. Ödemeler bilançosu açısından, yurtdışından ülkeye sermaye girişi bir alacak işlemi, ülkeden sermaye çıkışı da bir borç işlemidir (Seyidoğlu, 2003; 406).

Genel olarak sermaye bilançosu iç ve dış faiz oranları farkına bağlıdır ve şu şekilde gösterilir. $SB = (\dot{I} - \dot{I}f)$. Dünya faiz oranları ($\dot{I}f$) sabitken yurt içi faiz oranları (\dot{I}) yükselirse ülkeye sermaye girişi olur ve sermaye bilançosu iyileşir. Yurt içi faizlerin düşmesi durumunda bu süreç tersine işler (Doğan, 2005:7).

Sermaye hareketi ile oluşan faiz ve kar payları cari işlemler hesabında hizmet ticaretinin altındaki faiz kaleminde yer alır.

**demeler Dengesi ve Cari Açık: Tkiye’de 2014-2016 Yılları Arasında
Cari Açık ve Petrol Fiyatları Etkileşimi**

Sermaye ve finans hesabı genel olarak sermaye ihracat ve ithalatının izlendiği demeler bilançosu hesabıdır. ‘‘Sermaye Hesabı’’ ve ‘‘Finans Hesabı’’ olmak üzere iki başlık altında incelenirler.

1.3. RESMİ REZERV VARLIKLAR

Resmi rezervler merkez bankası tarafından tutulan, gerektiğinde kullanılan uluslararası ödeme araçlarıdır ve bu hesapta ülkenin döviz ve altın rezervlerinde meydana gelen artış ve azalışlar yer almaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken artışların (-) ve azalışların (+) işaretili olmalarıdır. Rezervde bir azalış söz konusu olduğunda bir açığın finanse edilmesi anlamı ortaya konulabilir, bu yüzden de yıl içinde ülkede bir döviz kazancı olduğu söylenebilir. Bu araçlar merkez bankası tarafından, döviz piyasasına müdahale amacıyla kullanılırlar. Buradan yola çıkararak ülkenin dış ekonomik ve mali ilişkilerindeki gelişmelerin ortaya çıkardığı sonucu merkez bankasının döviz piyasasına müdahalesi ile olmuştur.

Uluslararası rezerv hareketlerini 5 ana başlık altında toplayabiliriz (Alkan, 2007; 32);

- Parasal Altın
- Özel ekme Hakkı (SDR)
- Fon Nezdindeki Rezerv Pozisyonu
- Döviz Rezervleri
- Diğer Alacak Hakları

1.4. NET HATA VE NOKSAN

Ödemeler bilançosunda, bilanço tekniğinin doğal bir sonucu olarak, alacak ve borç toplamı daima denk olmalıdır. Ancak, bazen dengeyi gerçekleştirmek mümkün olmaz. Dengenin gerçekleştirilememesinin nedenleri arasında, ithalat ve ihracat ile ilgili kasıtlı ya da kasıtsız yanlış bilgiler, kaçakçılık, eksik bilgiler, unutmalar, malların ülkeye girmesi ile çıkmasının farklı bilanço dönemine rastlaması vb. sayılabilir. Bilançonun hangi tarafı fazla veriyorsa, öteki tarafa bu fazlalık kadar bir miktar yazılarak (ters yazma) denklik sağlanır. İşte bu şekilde denklik sağlamak amacıyla, ödemeler bilançosuna ilave edilen rakamlar, “net hata ve noksan” adı altında kayıtlara geçilir. Dolayısıyla net hata ve noksan, ödemeler bilançosunda “denkleştirici” nitelik taşımaktadır (Dinler, 2001; 528).

2. CARİ AÇIK VE ÖDEMELER BİLANÇOSU DENGESİZLİKLERİ

Ödemeler dengesinde dengesizlik sorunu ile asıl kastedilen temel dengesizliktir. Kronik nitelikteki temel dengesizlik, talebin ve sermaye stokunun yapısı arasındaki uyumsuzluktan doğmaktadır. Temel dengesizlik uluslararası ticarete meydana gelen kaymalar, teknolojik ilerlemeler ve tüketici tercihlerinde meydana gelen değişimler sonucu ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüğünün kaybolması, uluslararası ticareti engelleyici ve ulusal üretim sektörlerini koruyucu önlemler nedeniyle ortaya çıkabileceği gibi, enflasyon ve ona bağlı olarak ulusal paranın aşırı değerlenmesi sonucunda meydana gelebilir. Enflasyon nedeniyle fiyatlar yükselirken resmi kurun sabit tutulması ulusal paranın aşırı değerlenmesine neden olur. Bu durumda yabancılar açısından ihracat pahalılaşırken ülke sakinleri açısından ithalat özendirilmiş olur. Ayrıca enflasyon ülkeye yabancı sermaye girişini azaltarak da ödemeler dengesi açıklarını büyütebilir. Böyle bir

demeler Dengesi ve Cari Açık: Tkiye’de 2014-2016 Yılları Arasında
Cari Açık ve Petrol Fiyatları Etkileşimi

durumda ise enflasyonu önleyici politikalar uygulanarak fiyat artışları ve aşırı değerlenmenin önlenmesi gerekmektedir(Saatçioğlu, 2005; 5).

demeler dengesine yönelik olarak ortaya çıkabilecek en önemli sorun, cari işlemler hesabı ile ilgili dengesizlikler olacaktır. Çünkü dışa açık bir ekonomide cari işlemler hesabı, makroekonomik performansın ölçülmesinde kullanılan en önemli araç olarak nitelendirilmesinin iki temel nedeni vardır:

1- Cari işlemler hesabı ulusal tasarruf ve yatırımlarla ve dolayısıyla kamu kesimi ile özel kesim tasarruf-yatırım kararlarıyla yakından ilişkilidir. Bu nedenle cari işlemler hesabı dışa açık ekonomilerde iktisadi büyümenin değerlendirilmesinde son derece önemli bir göstergedir.

2- Cari işlemler hesabı döviz kuru ve uluslararası rekabet gücü ile de yakından ilişkilidir. Bu doğrultuda cari işlemler hesabı, dışa açık ekonomilerde ekonominin genel görünümünü ortaya koyan stratejik bir unsur olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla döviz kurları, uluslararası rekabet düzeyi ve demeler dengesi ile ilgili analizlerin mutlaka cari işlemler dengesizlikleri ve bunların olası sebeplerinin incelenmesiyle başlaması gerekmektedir(Tunalı, 2007; 39).

2.1. CARİ FAZLA

Bir lke için en çok arzulanan cari açıktan ziyade cari fazla verme durumudur. Çünkü o zaman ülke sağlıklı bir ekonomik süreçtedir ve döviz kazanıyor demektir. Bunun içinde cari fazla veren ülkeler ithalatını arttırmaya, yerleşik girişimcileri için yurt dıőı piyasa imkânları yaratmaya ve az da olsa döviz kuru kısıtlamaları teşvik ederek cari fazlalarını dengelemeye çalışırlar.

Cari açık vermeye alışkın ülkeler, cari fazla veren ülkelerin ekonomisinin çok iyi olduğunu düşünürler. Ancak birçok ekonomiste göre cari fazlanın dünya ekonomisi açısından sakıncalı olduğu savunulmaktadır.

2.2. CARI AÇIK

Cari işlemler açığı, bilindiği gibi, bir ekonominin dış dünya ile döviz işlemlerinin dengesini vermekte ve özet olarak hizmet ticareti ile işçi dövizleri, dış borç faiz ödemeleri gibi faktör gelir-gider kalemlerinden oluşmaktadır. Cari açık, milli gelir muhasebe sisteminde de yurt içinde gerçekleşen tasarruf ve yatırım açığını vermektedir. Ayrıca cari açık, krizlerin temel göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir (Yılmaz, 200; 41).

Daha önce vurgulandığı gibi, ödemeler bilançosu açıkları ülkenin dünya giderlerinin otonom dış dünya gelirlerinden daha büyük olması demektir. Cari işlemler ve sermaye işlemlerinin bir bölümü otonom niteliklidir. Bu işlemlerin yapılışı çeşitli nedenlere dayanır. Örneğin ithalat ve ihracat akımları uluslararası fiyat farklılıkları, zevk ve tercihler, üretim teknolojisi, faktör donatımı vs. gibi etkenlere bağlıdır. Sermaye hareketleri de uluslararası alanda yatırımların karlılığı, göreceli faiz farklılıkları, döviz kurlarında beklenen değişiklikler, ülkelerin siyasal ve ekonomik istikrarı gibi faktörlerle açıklanabilir (Seyidoğlu,2003; 417).

Cari açık üç şekilde oluşabilmektedir. Bunlar (Yılmaz,2009; 43):

1- Cari açık; ülkenin dış ticareti açık verdiği için meydana gelmiştir. Dolayısıyla ekonominin dış ticaret dengesinde noksanlık vardır ve bu noksanlık hizmet gelirleri veya ülkenin dışarıdan sağladığı transferlerle karşılanamamaktadır.

demeler Dengesi ve Cari Açık: Tkiye’de 2014-2016 Yılları Arasında
Cari Açık ve Petrol Fiyatları Etkileşimi

2- Cari açık; ülkenin dış ticareti dengede olduğu halde uluslararası hizmet ödemeleri, dışarıya yapılan transferler, dışarıdan sağlanan hizmet gelirleri ile dışarıdan elde edilen transferlerden çok olduğu için ortaya çıkmıştır. Bu durumda dış açığın hangi kalem veya kalemlerden doğduğunu bilmek gerekir. Açık, uluslararası hizmet ödemelerinden veya karşılıksız transferlerden kaynaklanabilir. Cari açık karşılıksız transferlerden dolayı ortaya çıkıyorsa, bu durumda iki sık söz konusudur; ülke ya yabancılarla yardım yapmakta ya da ülkeden dışarıya sermaye ve faiz ödemeleri yapılmaktadır.

3- Cari açık; ülkenin hizmet gelir ve giderleri ile özel karşılıksız transfer kalemlerinde denge sağlandığı halde, dış ticaretin açık vermiş olmasından doğabilir.

Barboros Tuğral’a göre de cari işlemler dengesinin açık vermesinde iki faktör önemli rol oynamıştır. Bunlar dünya petrol fiyatları ile reel GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) büyüme oranında görülen düşüşlerdir. Dünya petrol fiyatlarının düşmesi ile petrol ithalatı için yapılan harcamalar önemli oranda azalmış bulunmaktadır. Diğer taraftan reel GSMH büyüme oranı 1997 yılının ilk 9 ayında yüzde 8.2 olarak gerçekleşirken büyüme hızı 1998 yılı içinde yüzde 1.9’a düşmüş, bu gelişme sonunda da ithalat talebi önemli oranlarda azalmıştır. Bilindiği üzere ithalatımızın büyük kısmını ara malları ile sermaye malları ithalatı oluşturmaktadır. Ocak-Eylül döneminde ara mallarının toplam ithalat içindeki payı yüzde 65.4 iken bu oran yatırım mallarında yüzde 22.5’tir. 1998 yılının ilk 9 ayında ara malları ithalatı yüzde 3.1 oranında azalırken sermaye malları ithalatı da aynı dönemde yüzde 1.2 oranında azalmıştır. Her iki gelişme de milli gelir büyüme hızında görülen azalma ile yakından ilgilidir (Tuğral, 2007; 71-72).

Bu bağlamda cari açığı doğuran faktörleri; “Yapısal Nedenler”, “İktisadi Dalgalanma”, “Geçici Nedenler” ve “Döviz Spekülasyonu” gibi bazı genel gruplara ayrılabiliriz. Bu nedenler aşağıda daha detaylı olarak açıklanacaktır.

Yapısal Nedenler

Ulusal ekonomide uygulanan harcama genişletici politikalar (tüketim ve yatırım harcamalarının artırılması), hem ihraç mallarına, hem de ithal mallarına olan iç talebin yükselmesine neden olur. Bu da dış ödeme açıklarına yol açar veya mevcut açıkları daha da büyütür. Ayrıca, içeride fiyatlar artarken merkez bankası müdahaleleriyle kurların yeterince yükselmesine izin verilmemesi, ulusal paranın aşırı değerlenmesiyle sonuçlanır. Aşırı değerlenme ise yabancı para cinsinden ihracatı pahalılaştırdığından ihracat gelirlerini azaltıcı, ulusal para cinsinden yabancı malları göreceli olarak ucuzlattığından da ithalat talebini uyarıcı etki doğurur (Seyidoğlu,2003; 417).

Ekonomik Dalgalanmalar

İktisadi dalgalanmalar, ilgili ülkelerin dış denge durumları bakımından önemli sonuçlar doğurabilir. İktisadi dalgalanmaların genişleme aşamasında gelir ve harcamalar artıp fiyatlar yükseleceğinden ödemeler bilançosu açık verir. Daralma aşamasında bu faktörler de tersine bir gelişme görülür ve ödemeler bilançosunda bir fazlalık ortaya çıkar. Eğer dalgalanma boyunca dış açık ve fazlalar birbirine eşitleniyorsa ödemeler bilançosundaki dengesizlikler böylece giderilmiş olur. Bir ülkenin dış denge durumu yalnız o ülkedeki değil, yabancı ülkelerdeki dalgalanmalardan da etkilenebilir. Karşı ülkenin yüksek konjonktür içinde bulunması, onun ticaret ortağı olan ülkede ödemeler bilançosu üzerinde olumlu etki doğurur. Karşı ülkenin durgunluk içinde bulunması ise olumsuz etkide bulunur (Alkan,2007;26).

**demeler Dengesi ve Cari Açık: Türkiye’de 2014-2016 Yılları Arasında
Cari Açık ve Petrol Fiyatları Etkileşimi**

Geçici Nedenler:

Cari dengeyi bozan bir grup gelişme de geçici (arızı, occasional) faktörler şeklinde nitelendirilebilir. Bunlar beklenmedik şekilde ortaya çıkan ve ilgili ülkelerin denetimleri dışında kalan olay, durum veya faktörlerdir (Yılmaz,2009; 45).

Beklenmedik şekilde aniden ortaya çıkan ve ilgili ülkelerin denetimleri dışında kalan bu faktörlerin bir kısmı geçici olup, anormal koşullar ortadan kalkınca dış denge üzerindeki boşluklar da giderilmiş olur. Diğerleri ise daha köklü etki doğururlar. Bu faktörler hem dolaysız, hem de dolaylı yönden dış açıkların artmasına neden olurlar. Dünya hammadde fiyatlarındaki yükselme bu grupta düşünülebilir(1974 petrol krizi). Bu nedenler arasında; savaş, uluslararası ambargo, bitki ve hayvan hastalıkları, ithal mallarda beklenmedik fiyat yükselişi vb. sayılabilir (Alkan,2007; 25-26).

2.2.3. Türkiye’de Cari Açığın Nedenleri

Türkiye’de cari işlemler açığı üzerinde etkili olan başlıca faktörler şunlardır (11) (Göçer, 2013; 221):

- Dış ticaret açığı
- Enerjide dışa bağımlılık ve artan enerji fiyatları
- İç tasarruf oranlarının azlığı
- Dış borç stokunun yüksekliği
- Doğrudan yabancı yatırımları ve portföy yatırımlarının kar transferleri

- Genişletici para ve maliye politikalar.

Türkiye'nin Enerji Açığı ve Enerjide Dışa Bağımlılığı:

Türkiye'nin enerji potansiyelini yenilenemeyen ve yenilenebilir enerji kaynakları olmak üzere iki bölüm halinde inceleyebiliriz. Maden kömürü, linyit, asfaltit, bitümler, petrol ve doğal gaz ülkede bulunan yenilenemeyen (fossil) enerji kaynaklarıdır. Ancak Türkiye linyit dışında bu kaynak türleri açısından zengin bir ülke değildir. Yenilenebilir enerji kaynaklarından ise hidrolik, rüzgar, güneş, jeotermal ve biyo-kütle enerjisi açısından önemli potansiyeli bulunmaktadır (Yılmaz, 2012; 38).

Enerji alanında yaşanan her gelişme kaçınılmaz olarak Türkiye'nin durumunu değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Bunun başlıca nedeni ise Türkiye'nin enerji alanında %72'lere varan dışa bağımlılığıdır. Yani, kullanılan enerjinin yaklaşık dörtte üçü başka ülkelerin malıdır. Haliyle dışarıda meydana gelebilecek muhtemel her sıkıntılı durum, mevcut iç kaynaklarımızın ne durumda olduğu, ne düzeyde doğru değerlendirildiği ve olası sıkıntılı dönemlere ne ölçüde hazırlıklı olduğu konularının sorgulanmasını getirmektedir. 2020'li yıllara yönelik büyük hedefleri olan ve daha gelişmiş bir ekonomiye sahip olmaya çalışan Türkiye'nin enerji denge tablolarında talep veya ithalat gibi ekonomik büyüklüklerin artış değerleri analiz edilirken enerji açığının fiziki boyutunun yanında finansal boyutunun, yani dış ticarete ya da cari açığa olan etkileriyle birlikte ele alınması, konunun anlaşılabilirliği açısından büyük önem arz etmektedir (Bayrak ve Esen, 2014; 141).

Dünyada enerji tüketimi, önemli bölgesel değişikliklere karşın, ekonomik büyüme, teknolojik gelişme ve nüfus artışına paralel olarak sürekli bir artış eğilimi içindedir. Türkiye'de 1980 sonrası sanayi sektörünün

demeler Dengesi ve Cari Açık: Türkiye’de 2014-2016 Yılları Arasında
Cari Açık ve Petrol Fiyatları Etkileşimi

canlanması ve makine kullanımının yaygınlaşmasının doğal bir sonucu olarak enerji ihtiyacı da hayli artmıştır. lke kalkınmasının üretim artışına direkt bağlı olduğu dşnldğinde yıllar boyu enerji tüketiminde artış trendinin görülmesi çok doğal bir sonuçtur. 80’li yıllarda mevcut enerji kaynakları bakımından enerji tüketimi değerlendirildiğinde, Őüphesiz ki fosil yakıtlara pek bir alternatif yoktu. Haliyle 1980 yılı ve sonrasında enerji tüketimi yüksek oranda fosil yakıtlar üzerine kuruluydu. Hızlı artan nüfusun etkisi ve sanayi sektöründeki büyüme sonucu artan enerji tüketimi, fosil yakıt kaynakları bakımında fakir olan Türkiye’yi dışa bağımlı hale getirdi (Uysal ve diğerleri, 2015; 65) .

Türkiye’de son yıllarda yaşanan büyüme ile birlikte artan enerji talebi ve yine son yıllarda dünya petrol fiyatlarındaki artış Türkiye’nin dış ticaret açığında aynı dönemde yaşanan artışın temelinde petrol fiyatlarının herhangi bir rolünün olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir. Petrol fiyatlarında yaşanan deėiŐikliklerin cari açığı nasıl etkilediğine dair ise farklı yaklaŐımlar mevcuttur. Bu yaklaŐımlar ilişkiyi açıklarken farklı kanallardan faydalanmaktadırlar. Bunlar, arz kanalı, talep kanalı, ticaret kanalı, parasal kanal ve finansman kanalıdır (Bayat ve diğerleri, 2013; 70)

Dış ticaret dengesini de içinde bulunduran cari işlemler dengesi daha sonraki yıllarda meydana gelebilecek ekonomik krizlere iliŐkin nc bir gösterge olarak değerlendirilmesi dış ticaret dengesinin sebeplerinin belirlenmesini önemli bir konu hale getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında petrol fiyatlarındaki deėiŐimin dış ticaret dengesi üzerindeki etkisinin belirlenmesi politika yapıcıları açısından önem arz etmektedir. Zira olası bir ilişkinin varlığı durumunda petrol fiyatlarındaki değişimler izlenerek ilerleyen dönemlerde dış ticaret dengesinin gidiŐatı hakkında öngörüde

bulabilecek ve buna uygun kısa ve orta vadeli politikalar uygulanabilecektir. Yine ilişkinin varlığının ortaya konulması durumunda net petrol ithalatçısı bir ülke açısından alternatif enerji kaynaklarının oluşturulması için uzun vadeli politika uygulamaları yürürlüğe koyulması için politika önerileri sunulabilecektir (Bayat ve diğerleri, 2013; 71)

Dünya Enerji Görünümü

1998 yılında Dünya enerji tüketimi bir önceki yıla göre 1982 yılından bu yana ilk defa % 0,1 oranında düşmüştür. Gaz, nükleer ve hidrolik tüketimindeki %1'lik artışa rağmen petrol tüketimindeki yetersiz artış ile kömür tüketimindeki hızlı azalma bu dengeyi sağlayamamıştır. Dünya toplam enerji tüketiminin %58'ini oluşturan OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) ülkelerinin tüketiminde gözlenen %2'lik düşüşe karşılık, Eski Sovyetler Birliği (FSU-Former Soviet Union) hariç diğer EME (Emerging Market Economies) ülkelerinde bir önceki yılda gözlenen %1,9'luk tüketim artışı bu yıl ancak %0,4 olarak gerçekleşmiştir. 1998 yılı tüketiminde bir önceki yıla göre, nükleer enerji %1,6, doğalgaz %1,3 ve hidrolik %1,1 oranında artarken, kömür tüketiminde %2,1'lik bir düşüş olmuş, petrolde ise aynı tüketim seviyesi korunmuştur. Asya'daki durgunluk nedeniyle bu bölgenin enerji tüketimi %1,5 oranında düşmüştür (Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi, 1998; 9).

FSU'daki uzun zamandan beri gözlenen düşüş 1998 yılında da devam etmiş olup, 1997 yılındaki kadar olmamakla birlikte %0,3 oranında azalma gözlenmiştir. Afrika, Orta Doğu ve Güney Amerika'da hızlı tüketim artışına karşılık, iyi ekonomik koşullara rağmen, 1997-98 kış mevsiminin ılık olmasından dolayı, Kuzey Amerika ve Avrupa'da artış çok az olmuştur (Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi, 1998; 9).

demeler Dengesi ve Cari Açık: Tkiye’de 2014-2016 Yılları Arasında
Cari Açık ve Petrol Fiyatları Etkileşimi

Enerji ekonomik ve sosyal yapı üzerinde doğrudan ve türev etkileri ile önemli bir çalışma alanı olarak sürekli gündemde kalan bir konu olmuştur. Üretim sürecinde son derece önemli bir girdi olan enerji, maliyet fonksiyonları içerisinde hemen her zaman öncelikli olarak üzerinde durulan bir değişkendir. Enerji özellikle gelişmekte olan ülkeler bakımından ortaya çıkardığı maliyet ve bunun cari denge üzerindeki etkileri bakımından da önemli bir yere sahiptir. Yenilenemeyen enerji kaynaklarına olan bağımlılık, bunlara ulaşmanın ve kullanmanın yüksek maliyetleri, söz konusu maliyetlerin bütçe açıkları ve cari açıklar üzerindeki etkileri ve yenilenemeyen enerji kaynaklarının çevreye olan zararları, dikkatleri bu kaynaklara alternatif oluşturabilecek yenilenebilir enerji kaynaklarına yönlendirmiştir (Yılmaz, 2012; 35).

3. ENERJİ

Enerji kavram olarak, 1750’li yıllardan, sanayi devrimine ve günümüze kadar insanlık tarihinin en önemli ihtiyacı olarak karşımıza çıkmaktadır. Enerjinin üretimlerde girdi olarak kullanılması enerjiye olan ihtiyacı desteklemektedir. Enerji tüketimi, ekonomik büyüme ve cari açık arasında ki ilişki 1970 petrol krizi ile gündeme gelmiştir. 1970 petrol krizi ile birlikte enerji fiyatlarında meydana gelen artış, özellikle sanayi sektörü için petrol bakımından dışa bağımlı hale gelen ülkeler de büyük bir kriz ortamına yol açmıştır. Kalkınma faktörünün motoru olan enerji tüketiminin artan petrol fiyatları ile cari açığı da artırıcı etkiyi meydana getirmiştir (Yanar, 2011; 192).

Büyüme ve sosyal kalkınma açısından sanayi devriminden günümüze kadar özellikle hızlı kentleşme ve ileri teknolojilerin kullanılmasında ihtiyaç

duyulan enerji hayli önem arz etmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde hızlı büyüme ve kalkınma, kentleşme sonrası günlük ihtiyaçların karşılanması bakımından değerlendirildiğinde ülkeler için enerji daha da önemli bir hal almaktadır. Türkiye enerji kaynakları sınırlı olan ve enerji talebi yüksek olan bir ülke olduğundan dolayı, enerji ihtiyacının büyük kısmını ithal girdilerle karşılamaktadır. Sürekli artan enerji talebi olan ve enerji kaynaklarına yeterince sahip olmayan bazı ülkeler dışa bağımlı hale gelmişlerdir. Sürdürülebilir büyüme ve kalkınma hedefleyen bu ülkeler, son yıllarda artan enerji ihtiyaçlarıyla birlikte ciddi cari açıklarla yüzleşmek zorunda kaldılar. Sanayi devriminde kömüre dayalı enerji kaynakları yılların geçmesiyle doğalgaz ve petrolle çeşitlendi. Yine de dünyada ihtiyaç duyulan enerjinin çok büyük bir kısmı fosil kaynaklardan (kömür, petrol ve doğal gaz) karşılanmaktadır (Uysal ve diğerleri, 2015; 64).

Enerji, ülkelerin iktisadi ve sosyal gelişmişliğinin bir ölçüğü ve aynı zamanda en temel insani bir gereksinim olarak gerek insan hayatında gerekse iktisadi faaliyetlerde tartışmasız bir önceliğe sahiptir. Günümüzde bu kadar önem atfedilen enerji, dünya siyasetini yönlendiren stratejik bir meta olarak küresel çapta ekonomik, sosyal ve coğrafi düzenin gelecekteki en etkin belirleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Enerjinin hangi şartlarda temin edilebildiğinin ya da temininde yaşanan sıkıntıların, ulusal ve uluslararası düzeyde rekabeti doğrudan etkilemesi, ülkelerin üretim yapılarını biçimlendirmesi, bütçe dengelerini etkilemesi ve dış açıkların temel belirleyicilerinden biri olması, enerji konusunu dünyanın en önemli gündem maddelerinden biri haline getirmektedir (Bayrak ve Esen, 2014; 139).

**demeler Dengesi ve Cari Açık: Türkiye’de 2014-2016 Yılları Arasında
Cari Açık ve Petrol Fiyatları Etkileşimi**

4. PETROL

Petrol ithal eden gelişmekte olan ülkeler, petrol ithal eden gelişmiş ülkelerden daha fazla enerjiye bağımlı olması ve enerjinin etkin kullanıldığı enerji-yoğun (energy-intensive) sektörlere sahip olmasından dolayı petrol fiyatlarındaki artıştan olumsuz etkilenebilmektedir. Petrol fiyatındaki artış, artan enerji fiyatlarının firmaların daha az enerji satın alması anlamına gelmekte ve sonuçta sermaye ve emek verimliliğinin azalmasına bağlı olarak potansiyel milli gelirin düşmesine neden olabilmektedir. Faktör verimliliğindeki azalma ise reel ücretlerin gerilemesini sağlayabilmektedir. İşgücü arzının bir kısmı gönüllü olarak işgücünden ayrılması halinde potansiyel üretim olduğundan daha düşük düzeyde gerçekleşecektir. Ayrıca petrol fiyatındaki artışlar, belirsizliğin etkisiyle yatırımları azaltarak veya kaynakların sektörel dağılımını yeniden düzenleyerek ekonomik faaliyetler üzerinde doğrusal olmayan bir etkiye sahip olabilmektedir (Altıntaş, 2013; 3).

Türkiye’de tüketilen petrolün %8’i üretilmekte geriye kalan kısım ise ithal edilmektedir. Türkiye’nin ithalatı içinde petrolün payı %5’le %9 arasındadır. Gerek kullanım alanı olarak önemli olan, gerekse de toplam ithalat içerisinde önemli bir paya sahip olan, bir ithalat kaleminin fiyatındaki artış zaten dış ticaret dengesinin açık veren Türkiye ekonomisi için önemli bir sorundur. Analizlerde kullanılacak bir diğer bağımsız değişken cari açık değerleridir (elik, y.y.; 2).

Petrol stratejik önemi büyük bir emtia olduğundan, fiyatının sadece arz ve talep bileşenleri doğrultusunda belirlenmediğini söylemek mümkündür. Özellikle finansal piyasaların çok geliştiği ve büyüdüğü

günümüzde petrole dayalı finansal enstrümanlar sebebiyle petrol fiyatının daha çok finansal piyasalarda belirlendiği gözükmektedir. Bu durum ise petrolün fiyatında çeşitli spekülasyon hareketlerinin olabileceği düşüncesini doğurmaktadır (Yeğin, 2010; 17).

5. LİTERATÜR

Yanar ve Kerimoğlu (2011); çalışmalarında cari açığın büyümenin bir sonucu olup olmadığı, aynı zaman da büyümenin enerji tüketiminin de artış meydana getirip getirmeyeceği nedensellik yönünün ne olduğunu analiz etmişlerdir. 1975-2009 yılları arasında Türkiye’de enerji tüketimi, ekonomik büyüme ve cari açık ilişkisini eş bütünleşme testi doğrultusunda analiz edilmiş, elde edilen uygun sonuçlar doğrultusunda enerji tüketimi, ekonomik büyüme ve cari açık arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğu Johansen eş bütünleşme analizi testi ile belirlemişler vektör hata düzeltme modeli ile büyümeyi arttıkça enerji tüketiminde artış meydana geleceğini, enerji tüketiminde ki artış ise cari açığı arttırıcı etki yapacağı sonucuna varmışlardır.

İşcan (2010) yapmış olduğu çalışmada; petrol fiyatlarının hisse senedi piyasası üzerindeki etkisi konusunu ele almıştır. Petrol fiyatlarının ekonomi açısından önemini vurgulamış ve hisse senedi fiyatlarının petrol fiyatlarının değişimine tepki gösterdiğini savunmuştur. İşcan’ın çalışmada amaç petrol fiyatları ile hisse senedi fiyatları arasındaki uzun dönemli ilişkiyi İstanbul Menkul Kıymetler Borsası İMKB100 endeksi günlük verileri ile araştırmaktır. Elde etmiş olduğu sonuca göre de hisse senetleri ve petrol fiyatlarının arasında herhangi bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Demir (2013) yapmış olduğu çalışmada, enerji ithalatı ve cari açık arasındaki ilişkiyi VAR analizi ile Türkiye üzerine bir inceleme yapmıştır. Demir yapmış olduğu teorik değerlendirmelerde özellikle gelişmekte olan

demeler Dengesi ve Cari Açık: Türkiye’de 2014-2016 Yılları Arasında
Cari Açık ve Petrol Fiyatları Etkileşimi

lkelerde hızlı büyüme oranlarıyla birlikte enerji tüketiminin de arttığı bunun enerjide dışa bağımlı olan söz konusu ülkelerde kaçınılmaz olarak cari açıklara yol açtığı üzerinde durulmuŐtur. Çalışmada cari açık (CA), enerji ithalatı (EN) ve sanayi üretim endeksi (SUE) deĐiŐkenleri 1987 yılından 2012 yılına kadar yıllık olarak analize katılmıŐtır. DeĐiŐkenlerden enerji ithalatı ve sanayi üretim endeksinin doğal logaritması alınmıŐtır. Analizde kullanılan veriler DPT Temel Ekonomik Göstergeler ve TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi veri tabanlarından derlenmiŐtir. Sonuç olarak elde edilen bulgularca Türkiye’de nedenselliğin yönü kuramsal çerçeveye uygun bir biçimde sanayi üretim endeksi ve enerji ithalatından cari açığa doğru tek yönlü nedensellik biçiminde gerçekleşmiştir.

Altıntaş (2013) alıŐmasında, Türkiye’de petrol fiyatları, ihracat ve reel deviz kurları arasındaki ilişkiyi dinamik nedensellik analizi ve ARDL sınır testi yaklaşımı ile ele almıştır. Altıntaş yapmış olduğu tahmin sonucunda ihracat ve belirleyicileri arasında uzun dönemde bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Uzun dönemde yurtdışı reel gelirdeki yüzde 1 artışın ihracatta yüzde 5.93’lk iyileŐmeye, reel döviz kurundaki yüzde 1’lik artışın ihracatta yüzde 0.61’lik bir kötüleŐmeye neden olduğunu savunmaktadır. Nispi ihracat fiyatı uzun dönemde anlamlı bulunmamıŐtır. Reel petrol fiyatının ihracat üzerindeki etkisini gösteren esneklik değeri (0.22) pozitif ve anlamlı bulunmuŐtur. Bu sonuç incelenen dönemde petrol fiyatındaki artıŐtan ihracatın zarar görmediğini göstermiŐtir. Granger nedensellik sonuçları petrol fiyatı-nispi ihracat fiyatı ve yurtdışı reel gelir-ihracat arasında iki yönlü nedensellik olduğunu göstermiŐ ve böylece Türkiye’de ihracatın dıŐsal ekonomik geliŐmelere daha duyarlı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

6. ANALİZ

Veriler analize hazır hale getirilirken cari açık ve petrol fiyatları Türk Lirası ile uyumlaştırılmıştır. Ülkenin cari açık değeri Türk Lirası, petrol fiyatları ise Amerikan Doları bazında temin edilmiş olup, petrol fiyatının verileri Amerikan Dolarından Türk Lirasına ay bazında düzeltme işlemine tabi tutulmuştur.

Analizin ilk aşamasında Regresyon Eğrisi Tahmini Modelleri kullanılmıştır. Bir veya daha fazla eğrinin tahmin modelleri regresyon analizi ile elde edilebilmektedir. Regresyon analizi, korelasyon analizi gibi değişkenler arası ilişkinin ortaya konulmasında birbirlerini destekleyen bir analizdir. Regresyon analizi kullanılarak iki değişken arasındaki ilişki bir fonksiyon yardımı ile ifade edilmeye çalışılır. Bu analizde değişkenler arasındaki ilişki kapalı bir fonksiyon olarak $Y=f(X)$ şeklinde gösterilir. Burada Y değişkeni bağımlı, açıklanan veya etkilenen değişken, X değişkeni ise bağımsız, açıklayıcı ve etkileyici değişkendir. Regresyon analizinde değişkenler arasındaki ilişki değişik fonksiyonlar yardımı ile ortaya konabilir. Eğer iki değişken arasındaki ilişki doğrusal görünüme sahip ise matematiksel fonksiyon;

$$Y= b_0 + b_1X \text{ olarak ifade edilebilir.}$$

Regresyon denkleminde bulunan bütün gözlem değerleri dikkate alınarak oluşturulmalıdır. Bu nedenle bağımsız ya da açıklayıcı değişken X değerini aldığında bu denkleme dayanarak bağımlı ya da açıklanan değişkenin değeri (\hat{Y}) olarak tahmin edilmektedir. Bunun akabinde, bağımlı değişkene ait gerçek değerle (Y), tahmin edilen değer (\hat{Y}) arasında fark bulunur ve bu fark hata payı olarak adlandırılır. Bu noktada sorun, seçilecek doğrunun hata paylarını minimum yapacak şekilde seçilmesidir. Bu nedenle hata paylarının karelerinin toplamını minimum yapan regresyon doğrusunun

demeler Dengesi ve Cari Açık: Tkiye’de 2014-2016 Yılları Arasında
Cari Açık ve Petrol Fiyatları Etkileşimi

bulunması hedeflenir. Regresyon doğrusu $Y = b_0 + b_1X$ biçiminde olduğu için hata paylarının karesini minimum yapan doğru denklemini bulmak demek, aynı zamanda bu doğru denklemini tanımlayan b_0 ve b_1 değerlerini bulmak anlamını taşımaktadır (Balı ve Yılmaz, 2012: 97). Bu aşamada b_0 ve b_1 ’in hesaplanması sırasıyla;

$$\Sigma Y = b_0N + b_1\Sigma X$$

$$\Sigma XY = b_0\Sigma X + b_1\Sigma X^2$$

Değişkenler arasındaki ilişki doğrusal ya da farklı biçimlerde dağılabilmektedir. Bu durumlarda farklı modelleri kullanmakta fayda bulunmaktadır. Bağımlı değişkeni açıklayan bağımsız değişkenlerin oluşturduğu regresyon denkleminin belirlilik oranlarının R^2 ’si daha yüksek olduğu modeli seçmek gerekmektedir. Belirlilik katsayısı örneklem bağlanım doğrusunun verilere ne kadar iyi uyduğunu gösteren bir ölçüdür (Gujarati ve Porter, 2012: 73).

Çalışmada, aşağıda belirtilen modellerden regresyon analizi sonucunda elde edilen ve belirlilik katsayısı en yüksek olan seçilmiş ve değerlendirilmiştir. Ayrıca katsayıların anlamlılığı için t testi sınaması yapılmış ve $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı olan değişkenler modele dhil edilmiş ve yapılan eğri tahminleri sonucunda bağımlı değişkenlere etki eden bağımsız değişkenler tek tek incelenmiştir.

$$\text{Linear: } Y = b_0 + (b_1 * t).$$

$$\text{Logarithmic: } Y = b_0 + (b_1 * \ln(t)).$$

$$\text{Inverse. } Y = b_0 + (b_1 / t).$$

$$\text{Quadratic. } Y = b_0 + (b_1 * t) + (b_2 * t^2).$$

$$\text{Cubic. } Y = b_0 + (b_1 * t) + (b_2 * t^2) + (b_3 * t^3).$$

Power. $Y = b_0 * (t^{**} b_1)$ veya $\ln(Y) = \ln(b_0) + (b_1 * \ln(t))$.

Compound. $Y = b_0 * (b_1^{**}t)$ veya $\ln(Y) = \ln(b_0) + ((b_1) * \ln(t))$.

S-curve. $Y = e^{**}(b_0 + (b_1/t))$ veya $\ln(Y) = b_0 + (b_1/t)$.

Growth. $Y = e^{**}(b_0+ (b_1 * t))$ veya $\ln(Y) = b_0 + (b_1 * t)$.

Exponential. $Y = b_0 * (e^{**}(b_1 * t))$ veya $\ln(Y) = \ln(b_0) + (b_1 * t)$

Y=bağımlı değişken
denklemleri sabiti

b_0 =Regresyon

b_1 = Regresyon katsayısı
değişkenin değeri

t = Bağımsız

6.1. ANALİZ BULGULARI

Çalışmanın bundan sonraki kısmında cari açık ve petrol fiyatları arasındaki ilişkiler karşılaştırmalı olarak analiz edilmekte ve yorumlanmaktadır.

2014 YILI

Tabloda da görüleceği üzere her model için bulunmuş olan P değerleri $< 0,05$ olduğu için temel hipotez reddedilerek alternatif hipotez (H_1) kabul edilmektedir. Tablodaki regresyon eğrileri incelendiğinde R^2 'si 0,679 ile en yüksek değere sahip olduğu için cubic modeli seçilmektedir ve cari açık ile petrol fiyatları arasındaki ilişkinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

**demeler Dengesi ve Cari Açık: Tkiye’de 2014-2016 Yılları Arasında
Cari Açık ve Petrol Fiyatları Etkileşimi**

Tablo 1. 2014 Yılı Cari Açık ve Petrol Fiyatlarının Arasındaki İlişkiyi Gösteren Regresyon Eğri Tahminleri

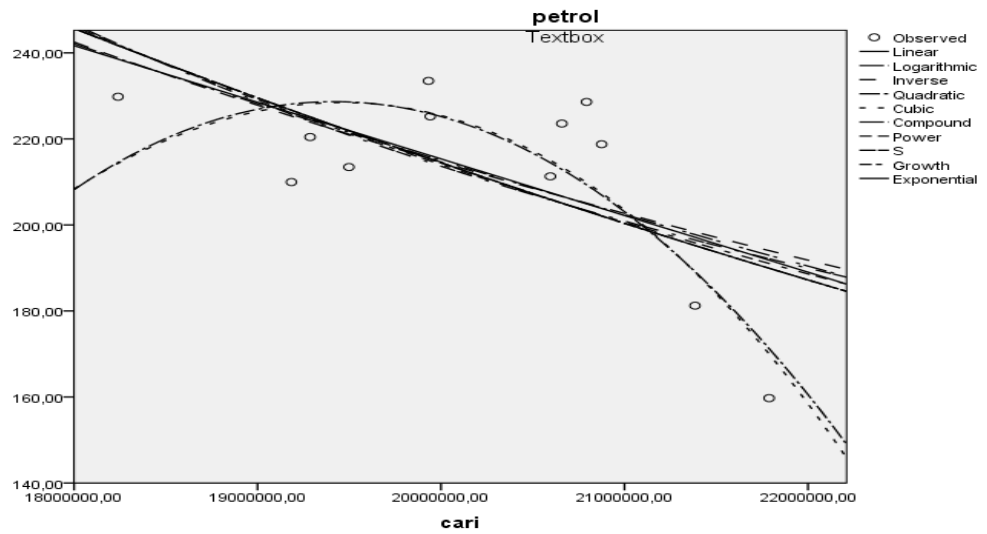
Eğri Tahminleri	Model Tahminleri					Katsayı Tahminleri			
	R Square	F	df1	df2	Sig.	Constant	b1	b2	b3
Linear	,385	6,250	1	10	,031	478,676	-1,317E-5		
Logarithmic	,367	5,801	1	10	,037	4543,899	-257,501		
Inverse	,350	5,385	1	10	,043	-36,362	5019789888,00		
Quadratic	,662	8,805	2	9	,008	-3617,324	,000	-1,020E-11	
Cubic	,679	9,523	2	9	,006	-1027,689	,000	9,955E-12	-3,411E-19
Compound	,390	6,390	1	10	,030	834,531	1,000		
Power	,372	5,916	1	10	,035	1059342477000,00	-1,328		
S	,354	5,476	1	10	,041	4,071	25867042,180		
Growth	,390	6,390	1	10	,030	6,727	-6,794E-8		
Exponential	,390	6,390	1	10	,030	834,531	-6,794E-8		

Cubic eğri denklemi aşağıdaki şekilde formüle edilmektedir. Almanya için oluşturulacak modele cubic eğri denklemi uyarlandığında bu eğrinin denklemi şu şekildedir;

$$\text{Cubic. } Y = b_0 + (b_1 * t) + (b_2 * t^2) + (b_3 * t^3)$$

$$\text{Cubic} = -1027,689 + (0 * t^1) + (9,955E-12 * t^2) + (-3,411E-12 * t^3)$$

Aşağıdaki grafikte 2014 yılı cari açık ve petrol fiyatlarının arasındaki ilişki gösterilmektedir.

Şekil 1. 2014 Yılı Cari Açık ve Petrol Fiyatlarının Arasındaki İlişkinin Dağılım Grafiği

Yukarıdaki dağılım grafiği incelediğinde cari açık ve petrol fiyatlarının değerlerinin dağılımına en uygun modelin görüleceği üzere cubic modeli olduğu grafiksel olarak da görülmektedir. 2015 yılı cari açık ve petrol fiyatları arasında eğrisel bir ilişkinin varlığı ve bu ilişkinin cubic modele uyduğu değerlendirilebilir.

2015 YILI

Aşağıdaki tabloda cari açık ve petrol fiyatlarının etkileşimini hesaplayabilmek için oluşturulacak modelin tahmini için yapılmış olan analiz sonuçları gösterilmektedir.

demeler Dengesi ve Cari Açık: Tkiye’de 2014-2016 Yılları Arasında
Cari Açık ve Petrol Fiyatları Etkileşimi

Tablo 2. 2015 Yılı Cari Açık ve Petrol Fiyatlarının Arasındaki İlişkiyi Gösteren Regresyon Eğri Tahminleri

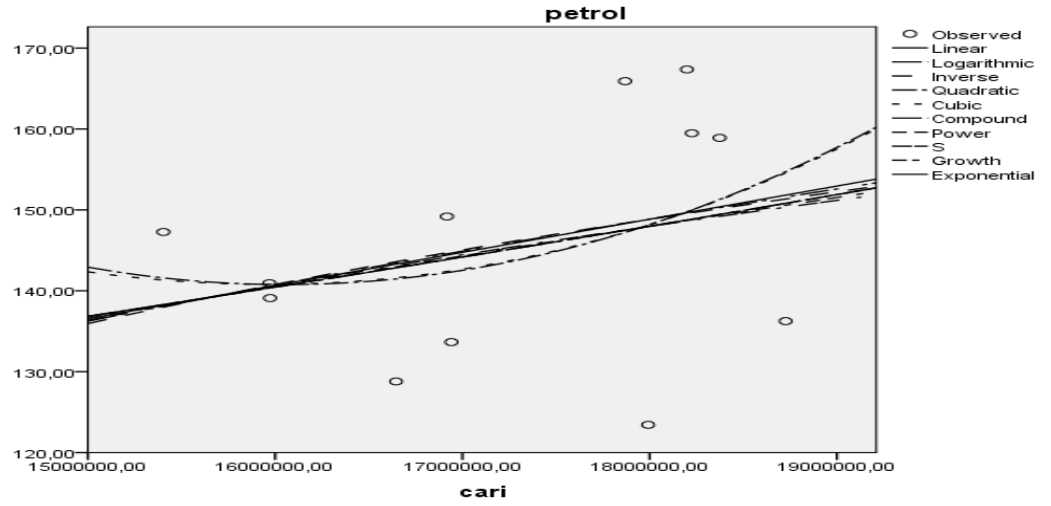
Eğri Tahminlei	Model Tahminleri					Katsayı Tahminleri			
	R Square	F	df1	df2	Sig.	Constant	b1	b2	b3
Linear	,097	1,072	1	10	,325	75,082	4,098E-6		
Logarithmic	,095	1,045	1	10	,331	- 1006,086	69,134		
Inverse	,092	1,015	1	10	,337	213,324	- 1160657140,0		
Quadratic	,112	,567	2	9	,586	642,583	-6,253E-5	1,948E-12	
Cubic	,110	,556	2	9	,592	430,538	-2,723E-5	,000	3,563E-20
Compound	,083	,908	1	10	,363	92,531	1,000		
Power	,081	,882	1	10	,370	,096	,439		
S	,079	,852	1	10	,378	5,406	-7356750,538		
Growth	,083	,908	1	10	,363	4,528	2,609E-8		
Exponential	,083	,908	1	10	,363	92,531	2,609E-8		

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere her model için bulunmuş olan P değerleri < 0,05 olduğu için temel hipotez reddedilerek alternatif hipotez (H₁) kabul edilmektedir. Tablodaki regresyon eğrileri incelendiğinde R²’si 0,112 ile en yüksek değere sahip olduğu için quadratic modeli seçilmektedir. Cari açık ve petrol fiyatları arasındaki ilişki çok yüksek çıkmıştır. Quadratic eğri denklemi aşağdaki şekilde formüle edilmektedir.

$$\text{Quadratic. } Y = b_0 + (b_1 * t) + (b_2 * t^2).$$

$$\text{Quadratic} = 642,583 + (-6,253E-5 * t) + (1,948E-12 * t^2)$$

Aşağıdaki grafikte 2015 yılı cari açık ve petrol fiyatlarının arasındaki ilişki gösterilmektedir.

Şekil 2. 2015 Yılı Cari Açık ve Petrol Fiyatlarının Arasındaki İlişkinin Dağılım Grafiği

Yukarıdaki dağılım grafiği incelendiğinde değerlerinin cari açık ve petrol fiyatlarının dağılımına en uygun modelin görüleceği üzere quadratic modeli olduğu grafiksel olarak da görülmektedir. 2015 yılı Cari açık ve petrol fiyatları arasında eğrisel bir ilişkinin varlığı ve bu ilişkinin quadratic modele uyduğu değerlendirilebilir.

2016 YILI (10 AYLIK)

Aşağıdaki tabloda cari açık ve petrol fiyatlarının etkileşimini hesaplayabilmek için oluşturulacak modelin tahmini için yapılmış olan analiz sonuçları gösterilmektedir.

**demeler Dengesi ve Cari Açık: Tkiye’de 2014-2016 Yılları Arasında
Cari Açık ve Petrol Fiyatları Etkileşimi**

Tablo 3. 2016 Yılı Cari Açık ve Petrol Fiyatlarının Arasındaki İlişkiyi Gösteren Regresyon EĞri Tahminleri

EĞri Tahminleri	Model tahminleri					Katsayı Tahminleri			
	R Square	F	df1	df2	Sig.	Constant	b1	b2	b3
Linear	0,168	1,618	1	8	0,239	64,954	4,380E-6		
Logarithmic	0,173	1,668	1	8	0,233	-1061,134	72,130		
Inverse	0,176	1,707	1	8	0,228	208,788	1169242063,0		
Quadratic	0,176	0,747	2	7	0,508	-54,685	1,908E-5	-4,472E-13	
Cubic	0,176	0,747	2	7	0,508	-54,685	1,908E-5	-4,472E-13	,000
Compound	0,162	1,551	1	8	0,248	78,480	1,000		
Power	0,166	1,596	1	8	0,242	0,015	0,549		
S	0,169	1,630	1	8	0,237	5,458	-8893108,306		
Growth	0,162	1,551	1	8	0,248	4,363	3,336E-08		
Exponential	0,162	1,551	1	8	0,248	78,480	3,336E-08		

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere her model için bulunmuş olan P değerleri < 0,05 olduğu için temel hipotez reddedilerek alternatif hipotez (H₁) kabul edilmektedir. Tablodaki regresyon eğrileri incelendiğinde R²’si 0,176 ile en yüksek değere sahip olduğu için inverse, quadratic ve cubic modelleri seçilmektedir. Inverse, quadratic ve cubic eğri denklemleri aşağıdaki şekilde formüle edilmektedir.

$$\text{Inverse. } Y = b_0 + (b_1 / t).$$

$$\text{Inverse: } 208,788 + (-1169242063,0/t)$$

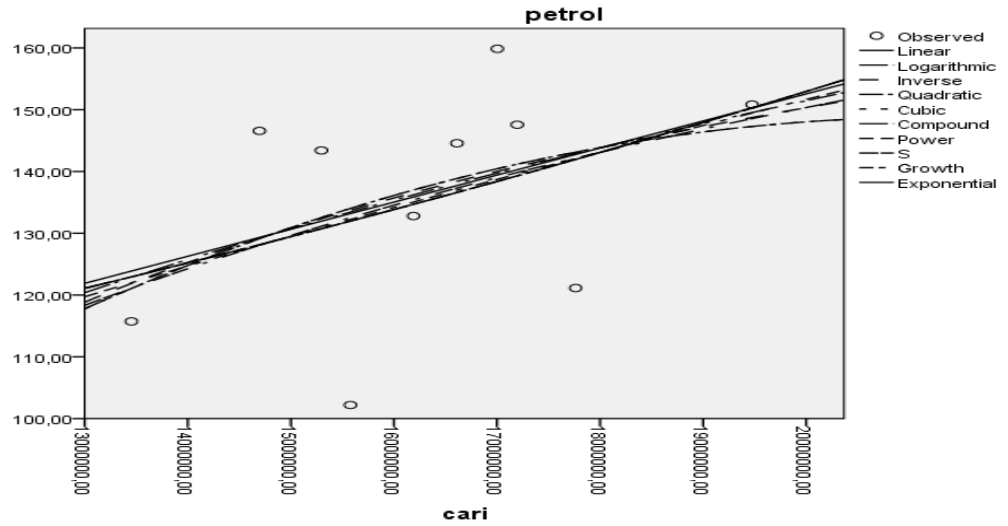
$$\text{Quadratic. } Y = b_0 + (b_1 * t) + (b_2 * t^2).$$

$$\text{Quadratic} = -54,685 + (1,908E-5 * t) + (-4,472E-13 * t^2)$$

$$\text{Cubic. } Y = b_0 + (b_1 * t) + (b_2 * t^2) + (b_3 * t^3)$$

$$\text{Cubic} = -54,685 + (1,908E-5 * t) + (-4,472E-13 * t^2) + (0 * t^3)$$

Aşağıdaki grafikte 2015 yılı cari açık ve petrol fiyatlarının arasındaki ilişki gösterilmektedir.

Şekil 3. 2016 Yılı Cari Açık ve Petrol Fiyatlarının Arasındaki İlişkinin Dağılım Grafiği

Yukarıdaki dağılım grafiği incelendiğinde değerlerinin cari açık ve petrol fiyatlarının dağılımına en uygun modelin görüleceği üzere inverse, quadratic ve cubic modeli olduğu grafiksel olarak da görülmektedir. 2016 yılı Cari açık ve petrol fiyatları arasında eğrisel bir ilişkinin varlığı ve bu ilişkinin inverse, quadratic ve cubic modele uyduğu değerlendirilebilir.

**demeler Dengesi ve Cari Açık: Türkiye’de 2014-2016 Yılları Arasında
Cari Açık ve Petrol Fiyatları Etkileşimi**

SONUÇLAR VE TARTIŐMA

Türkiye, üretim için gerekli temel girdi olan enerjiyi ithal ettiği için, özellikle petrol fiyatlarındaki artışlar, üretim için hem ithalatı artırmıŐ hem de üretimin maliyetini artırarak ihracatın daha pahalı hale gelmesine sebebiyet vermiŐtir. Petrol giderleri, toplam ithalat içerisinde önemli bir yere sahip olan dış ticaret hadlerini etkilemiŐtir. Petrol fiyatlarının düŐük düzeylerde seyretmesi, dış ticaret hadlerinin ihracat lehine deĐiŐiklik göstermesine neden olmuştur. DüŐük petrol fiyatları, ithalat giderlerinin de kısılması anlamına gelmektedir ve ek olarak, dış ticarete talep hacmini artıracak fiyatlama politikalarına zemin hazırlamaktadır.

Türkiye’nin toplam enerji ihtiyacının yaklaşık olarak %44’ petrolden sağlanmaktadır. Fakat son yıllarda doğalgaz kullanımının artması bu oranın biraz düŐmesine sebep olmuştur. Türkiye’nin petrol ihtiyacının %90’ı ithalat yoluyla karŐılanırken, ülkenin toplam ithalatının yaklaşık %9’unu ham petrol oluŐturmakta ve GSYİH’nın %2,27’si petrol ithalatı için harcanmaktadır.

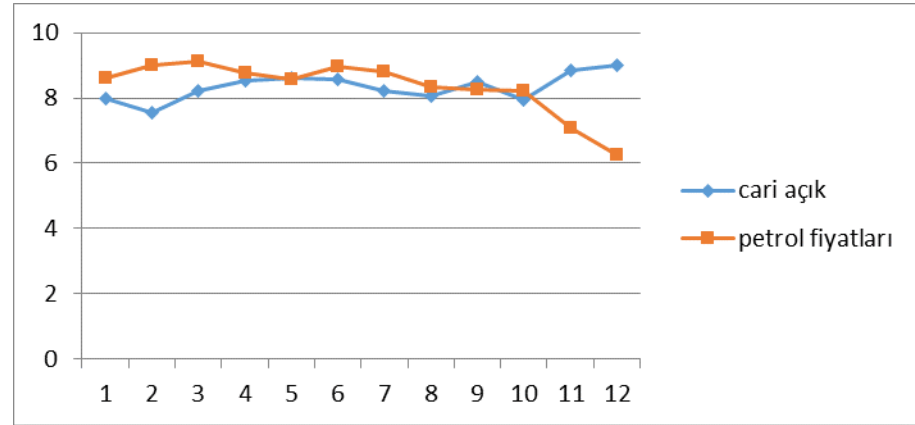
Son yıllarda Türkiye’de ithal edilen petrol miktarı biraz dalgalanma göstermekle birlikte, ortalama olarak 23-24 milyon ton dolayında gerçekleşmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre ham petrol ve doğalgaz ile akaryakıt, sıvılaŐtırılmıŐ petrol gazı ve kömür gibi enerji maddeleri ithalatına ödenen fatura, 2010 yılında yüzde 28,7 oranında büyüyerek 38 milyar 488,8 milyon dolara ulaŐmıŐtur. Enerji rnlerinin toplam ithalattaki payı yüzde 21 düzeyinde gerçekleŐmiŐ ve ithalat faturasının beŐte birden fazlasını, enerji ürünlerinin bedeli oluŐturmuŐtur (<http://www.tuik.gov.tr>). Türkiye enerji üretiminde dışa bağlı olduğu için

uluslararası enerji fiyat hareketleri ülke cari açığı üzerinde doğrudan etki etmektedir. Bu bağımlılığı asgari seviyeye indirmek için yenilenebilir enerji kaynaklarının ülke üretimi içindeki payının artırılması için çözümler geliştirilmekte ve nükleer santraller kurma çabası bu bağlamda yapılan çalışmalar arasında yer almaktadır.

Ülkenin cari açık ve petrol fiyatlarının etkileşimi yalnızca ekonomik göstergelerle ilgili kalmamakta aynı zamanda ülkenin mevcut siyasi partilerine de bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir.

Aşağıda çalışmamıza konu olan Türkiye'nin 2014-2016 yılları arası cari açık ve petrol fiyatları arasındaki ilişki grafik üzerinde gösterilmektedir.

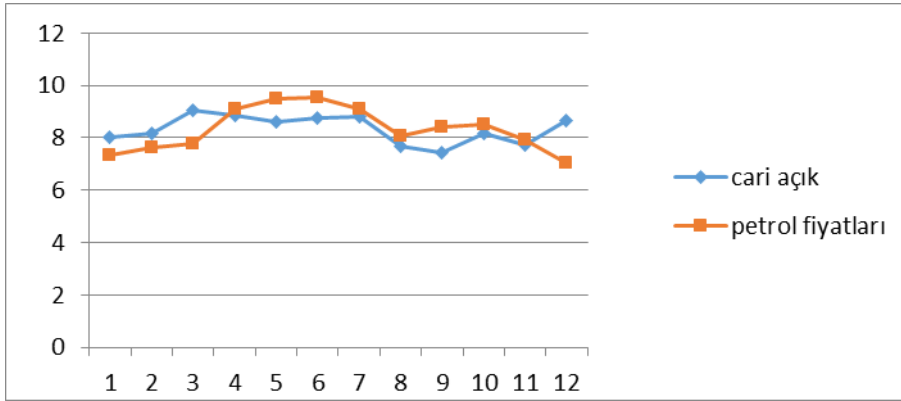
2014 YILI

Grafik 1: 2014 Yılı Cari Açık ve Petrol Fiyatları Karşılaştırılması

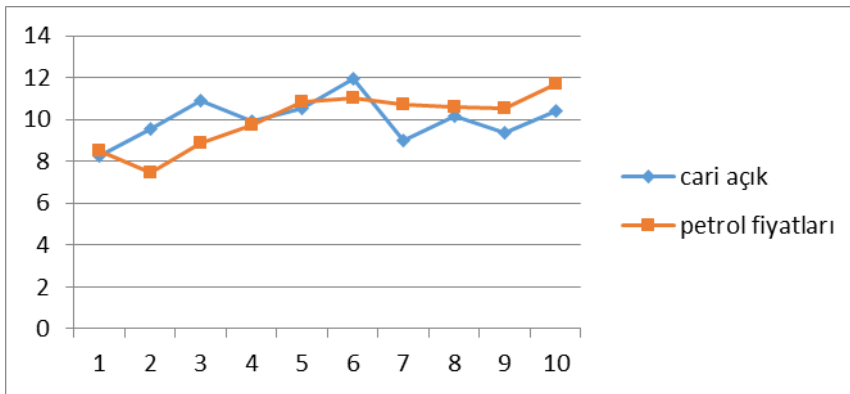
demeler Dengesi ve Cari Açık: Tkiye'de 2014-2016 Yılları Arasında
Cari Açık ve Petrol Fiyatları Etkileşimi

2015 YILI

Grafik 2: 2015 Yılı Cari Açık ve Petrol Fiyatları Karşılaştırılması

2016 YILI

Grafik 3: 2016 Yılı Cari Açık ve Petrol Fiyatları Karşılaştırılması

Genel itibariyle ülkenin cari açık değerleri ve petrol fiyatları arasında grafiklerde de görüldüğü gibi ters bir ilişki vardır.

YILLAR	R²
2014	0,679
2015	0,112
2016	0,176

Yapmış olduğumuz analiz çalışmamızın sonucunda elde ettiğimiz verilerce, cari açık ve petrol fiyatları arasındaki ilişki incelendiğinde, 2014 yılı en hassas ilişkiye sahipken 2015 yılında bu durumun tam tersi olduğu açıkça görülmektedir. 2014 yılını sırasıyla 2016 yılı ve sonrasında da 2015 yılı giderek azalan bir seyir izlemektedir.

KAYNAKÇA

AĞASLAN, E. “Türkiye’de Cari Açıkların Boyutları ve Sürdürülebilirliği”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, Ankara.

ALKAN, U. Ödemeler Bilançosu Dengesi ve Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Ödemeler Dengesine Katkısının Analizi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, İstanbul.

ALTINTAŞ H. “Türkiye’de Petrol Fiyatları, İhracat ve Reel Döviz Kuru İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı ve Dinamik Nedensellik Analizi”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 19, 1-30, 2013.

AREN, S. İstihdam Para ve İktisadi Politika, Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, Savaş Yayınları, 1984, Ankara.

**demeler Dengesi ve Cari Açık: Türkiye’de 2014-2016 Yılları Arasında
Cari Açık ve Petrol Fiyatları Etkileşimi**

BALI, S. ve YILMAZ, Z. **Kredi Temerrüt Takası Marjları ile İMKB Endeksi Arasındaki İlişki**. 16. Finans Sempozyumu Bildiri Kitapçığı, 83-104, 2012.

BAŞBOLAT, E. Cari İşlemler Açıkları ve Makro Ekonomik Faktörler: Türkiye zerine Ampirik Bir Analiz, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010, Ankara.

BAYAT Y. ŞAHBAZ A. ve AKÇACI T. “Petrol Fiyatlarının Dış Ticaret Açığı zerindeki Etkisi: Türkiye rneği”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 42, 67-90, 2013.

BAYRAK M. ve ESEN . “Türkiye’nin Enerji Açığı Sorunu ve çözümüne Yönelik Arayışlar”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 3, 139-158, 2014.

ÇELİK N. Türkiye’de Petrol Fiyatları ile Cari Açık Arasındaki Nedensellik İlişkisi

DEMİR M. “Enerji İthalatı Cari Açık İlişkisi, VAR Analizi İle Türkiye zerine Bir İnceleme”, *Akademik Araştırmalar ve alışmalar Dergisi*, Sayı: 9, 1-27, 2013.

DİNLER, Z. **İktisada Giriş**, 6.Baskı, Ekin Kitapevi, 2000, Bursa.

DOĞAN, . “Döviz Kuru Dış Ticaret İlişkisi: İhracat, Değerli TL’ye Rağmen mi Artmaktadır?”, *Finans-Politik&Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 2004.

DÜNYA ENERJİ KONSEYİ TÜRK MİLLİ KOMİTESİ, Enerji Raporu, 31/50, 1998.

GÖK, B. Türkiye’de Cari Açık ve Kısa Süreli Sermaye Hareketleri, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, Mersin.

GUJARATE, D.N. ve PORTER D.C. **Temel Ekonometri**, Literatür Yayınları, 2012, İstanbul.

<http://www.tuik.gov.tr>(ERİŞİM TARİHİ: 12.11.2016)

İŞCAN E. “Petrol Fiyatının Hisse Senedi Piyasası Üzerindeki Etkisi”, *Maliye Dergisi*, Sayı: 158, 607-617, 2005.

SAATÇIOĞLU, C. “Ödemeler Dengesi ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Mali Çözüm Dergisi sayı 55*, 11-55.

SEYİDOĞLU, H. **Uluslararası İktisat**, 15. Baskı, Güzem Yayınevi, 2003, İstanbul.

TUĞRAL, B. Türkiye Ekonomisinde Ödemeler Dengesi Açıklarının Kaynakları ve Ödemeler Dengesi Politikaları, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, Kocaeli.

TUNALI, Ç. B. Türkiye Ödemeler Dengesinin Yapısal ve Parasal Sorunları, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, İstanbul.

ULUDAĞ, İ. **Türkiye Ekonomisi**, 1. Baskı., Der Yayınları, 2003, İstanbul.

UYSAL D. YILMAZ K.Ç. ve TAŞ T. “Enerji İthalatı ve Cari Açık İlişkisi: Türkiye Örneği”, *Muş Alpaslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:3, Sayı: 1, 63-78, 2015.

**demeler Dengesi ve Cari Açık: Türkiye’de 2014-2016 Yılları Arasında
Cari Açık ve Petrol Fiyatları Etkileşimi**

YALÇINER, K. **Uluslararası Finansman**, Gazi Kitapevi, 2008, Ankara.

YANAR R. ve KERİMOĞLU G. “Türkiye’de Enerji Tüketimi, Ekonomik Büyüme ve Cari Açık İlişkişi”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, 191- 201, 2011.

YEĞİN F. Petrol Fiyatlarını Etkileyen Faktörler, Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi, 2010.

YILMAZ M. “Türkiye’nin Enerji Potansiyeli ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi retimi Açısından nemi”, *Ankara niversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 4(2), 33-54, 2012.

YILMAZ, N. Cari Açığın Finansmanında Türkiye Uygulamasının Değerlendirilmesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Finansman Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009,Ankara.